

بلوچستان
عبور از دشت کویر
۱۲۸۴ خورشیدی

برگردان:
دارا صفری

نوشته:
سون همدین

مقدمه نویسنده

فقط با یادآوری نام هندوستان تخیلات شنونده دگرگون شده و شخص بلافاصله احساس می‌کند که صدای برخورد باد با درختان انبه و نخل را می‌شنود و مشکلات زندگی در جنگل‌های استوایی در خاطر او مجسم می‌شود. مهاراجه‌های ثروتمند را در میان هزاران هندی سیه‌چرده به یاد می‌آورد. کاروان‌های فیل و ببرهایی که از دست شکارچی می‌گریزند در خاطرش خطور می‌کند. بناهای مرمرین را که به سپیدی برف‌های کوه‌های هیمالیا می‌باشند، در خاطره خود مرور می‌کند. معابد طلائی در پیش چشمان او پدید می‌آید.

در کتابی که پیش رو دارید از این داستان‌ها خبری نیست و فقط در مورد مسیر حرکت از میان سرزمین هزار افسانه می‌باشد که از میان کشور باستانی اما عقب مانده ایران عبور می‌کند. سرزمینی که شعرائی مانند سعدی و حافظ دارد. کشوری که هنوز هم ویرانه‌های قصرهای هخامنشیان در آن باقیست. اما من در این سفرنامه در مورد دیدنی‌های این کشور باستانی مطالبی بیان نخواهم کرد زیرا در سفرهای گذشته، در مورد آنها سخن گفته‌ام. از نوشته‌های هرودوت، انجیل مقدس و سنگ نوشته‌های بیستون تا مسیر حرکت مارکو پولو، Marco polo شاردن، Chardin هاتوم شیندلر Hatum Schindler که تمام ایران را به کرات سفر کرده، وامبری Vamberg شجاع و لرد کورزون Curzon که سفرهای بسیاری کرده‌اند، مطالبی بیان خواهم نمود.

من از مناطقی که سایرین قبل از من پیموده‌اند حرکت نکردم. البته این کار راحت نمی‌باشد زیرا جهانگردان اروپایی اکثر مسیرهای این کشور مخصوصاً مسیر بین ترابوزان و تهران را طی کرده و در کتاب‌های خود آن را شرح داده‌اند. اما در مورد کویرهای بزرگ منطقه شرقی ایران این کار راحت بود زیرا فقط تعداد معدودی از آنها عبور کرده‌اند. سفر واقعی من از تهران آغاز می‌شود. کویر پهناوری از خارج از دروازه‌های این شهر تا مرز هندوستان گسترده شده است. خواننده‌ای که با صبر و بردباری مسیر حرکت مرا دنبال کند هفته‌ها و بلکه ماه‌ها با چیزی جز شن زرد همسفر نخواهد بود. آفتاب از افق مشرق زمین طلوع می‌کند و بعد از طی مسیر کمائی خود در افق غربی کویر غروب می‌نماید. مسیر چنان یک‌نواخت و خسته‌کننده است که مسافر با هر زنگ کاروان در آرزوی رسیدن به واحه‌ها Oas یا منطقه سرسبز کویری بعد می‌باشد تا برای لحظه‌ای هم که شده از این خواب یک‌نواخت بیدار شود. اما اگر خواننده تا خاتمه سفر مرا همراهی کند از اینکه من کتابی در دو جلد فقط در مورد حرکت از میان کویر نوشته‌ام، خشمگین خواهد شد.

من نهایت سعی خود را به خرج داده‌ام تا این منطقه خسته‌کننده را آنگونه که هست توصیف کنم. شاید این یکی از عللی باشد که خواننده مرا در تنظیم این دو جلد کتاب خواهد بخشید. در ایران هم مانند کشور ما سوند مسافر در کمال آرامش سفر می‌کند و احتمال وقوع اتفاق غیرمنتظره تقریباً هیچ است. همه روزها شبیه هم می‌باشند و تنها فرق آنها پیشروی چند کیلومتری در دل کویر است.

من در این کتاب توجه خود را فقط به دشت کویر معطوف کرده‌ام. برای بیان تئوری طرز پیدایش آن از کتاب‌های چند تن از جهانگردان استفاده نموده‌ام، به ویژه کمک شایان توجهی از آقای اوتو کوئیا Otto Quelle در گوتا Gotha به من شد. او مطالبی از نوشته‌های چند تن در مورد شرق ایران را برای من یافت اما این مطالب از نظر علمی دقیق و کامل نبودند. احتمالاً نظریه من در مورد سفر مارکوپولو از کوه بنان تا تون مخالفینی پیدا خواهد کرد اما من به روی نظریه خود پافشاری خواهم نمود.

هرآینه خواننده در مورد سبک نگارش کتاب اشکالی بیابد باید اذعان کند که نقشه همراه کتاب قابل استفاده می‌باشد. این نقشه توسط ژنرال بیستروم M. Byström ترسیم شده و او جداً زحمت زیادی را متحمل شده است. این نقشه یک دید کلی در مورد جغرافیای ایران دارد و مسیر حرکت من در آن مشخص شده است. اما من در این سفر نقشه دیگری را در ۲۳۲ صفحه کامل کرده‌ام که حدود ۵۰ صفحه از آن در مورد جغرافیای ایالت بلوچستان به خاطر مسائل سیاسی غیرقابل استفاده شده است. این نقشه در موسسه سوروی Survey هند در ۱۱ صفحه تکمیل گشته است. ژنرال بیستروم پس از مراجعت از سفر نقشه را در ۷ صفحه تنظیم کرده که در کار تحقیقاتی و علمی آینده من منتشر خواهد شد. گذشته از آن من از آخرین نقشه‌های آلمانی و انگلیسی از ایران هم استفاده کرده‌ام.

به خاطر دید بهتر نقشه فقط نام‌های مهم و محل‌هایی که من در آنها اطراق کرده‌ام، آورده شده است. در مورد مرزهای کویر فقط در آن نواحی که خود سفر کرده‌ام مطمئن می‌باشم و در سایر مناطق مانند قسمت شمال شرقی، مرز آن کاملاً مشخص نیست. گذشته از کمر بند عریضی که من از آن گذشته‌ام تعداد دیگری کمر بند کویری با عرض کم وجود دارد اما جهانگردان اروپایی که از آن مناطق دیدن کرده‌اند آن را به روی نقشه خود مشخص ننموده‌اند.

دکتر نیلس اکهلم Nils Ekholm با دقت تمام ارتفاعات را محاسبه کرده و تعدادی از آنها به روی نقشه آورده شده تا مشخصات جغرافیایی آن مناطق مشخص شود. انواع سنگ‌ها و خاک آن منطقه که من نمونه‌برداری کرده بودم توسط آقای آندرش هنینگ Anders Henning در لوند Lund مطالعه شد. عکس‌های کتاب به جز ۵ مورد را خودم تهیه کرده‌ام. ترسیم‌های کتاب فقط برای درک بهتر از حالات اهالی و شرایط مناطق آورده شده‌اند و کارائی دیگری ندارند. ۶ عکس رنگی کتاب کار خود من می‌باشد که هنرمند معروف آقای لیندروت Lindroth با همکاری من رنگ آنها را تنظیم کرده است. فیلم عکس‌ها و نقشه‌ها در آتلیه ارتش که سابقه دیرینه‌ای دارد نسخه‌برداری شده است.

از اشخاصی که به من کمک کرده‌اند مخصوصاً پدر ۸۴ ساله و خواهرم آما Alma، که در کار تنظیم دست نوشته‌های من، که خواندن آنها به هیچ‌وجه راحت نبود، نهایت قدردانی را دارم.

تقدیم کتاب به سرهنگ دانلوپ Sir J. R. Dunlop که در آن زمان سرمنشی مخصوص معاون والی هند بود و کمک شایان توجهی به من کرد کار مشکلی نبود. اینک او آجودان لرد کرو Crewe والی هند می‌باشد.

استکهلم ۱۶ اکتبر ۱۹۱۰ میلادی (۱۲۸۹ خ)

سون همدین

چون خواب اگرچه رخت اقامت فکنده‌ایم
تا چشم می‌زنی به هم، افسانه‌ایم ما
مهر بتان در آب و گل ما سرشته‌اند
صائب، خمیرمایه بت‌خانه‌ایم ما
صائب تبریزی

مقدمه مترجم

کتابی که در دست دارید با نام "سفر به هندوستان و گذر از میان ایران، سیستان و بلوچستان" شرح سومین سفر تحقیقاتی بلند مدت سون همدین به آسیای مرکزی می‌باشد که از سال ۱۹۰۵ تا ۱۹۰۸ میلادی (۱۲۸۴ تا ۱۲۸۷ خ) در زمان سلطنت مظفرالدین شاه قاجار انجام گرفته است. این سفرنامه در مورد مرحله اول سفر از تهران و از میان کویر تا سیستان و بلوچستان در دو مجلد می‌باشد و نگارنده در عوض شرح آثار دیدنی شهرها توجه خود را به روی کویرهای ایران معطوف داشته است.

نگارنده در ابتدای سفر با رسیدن به منطقه قفقاز با ناآرامی‌های روسیه در انقلاب دموکراتیک سال ۱۹۰۵ میلادی مواجه می‌شود و از آن رو که مطالب این بخش از زبان یک شاهد عینی حاضر در منطقه بیان می‌گردد، در نوع خود جالب و تاریخی است. آنگاه نگارنده با کشتی خود را با ترابوزان رسانده، با کالسکه از طریق ارمنستان به تبریز می‌رود و بالاخره از راه قزوین وارد تهران می‌شود. در تهران کاروانی با ۱۴ شتر ترتیب داده و سفر تحقیقاتی خود به سمت بلوچستان از حاشیه کویرها را آغاز می‌کند. او در حوالی جندق در استان اصفهان دو بار از دشت کویر عبور می‌کند و شرح این سفرها را با ذکر جزئیات آن‌ها بیان می‌دارد. ایام اقامت او در طبس مصادف با دهه اول محرم است و او شرح کاملی از مراسم روز عاشورا در این شهر بیان می‌کند. آنگاه به سمت سیستان حرکت کرده، در منطقه بندان کاروان خود را به فروش رسانده و خود را با شترهای کرایه‌ای به نصرت آباد مرکز ایالت سیستان که بیماری طاعون در آن بیداد می‌کرد، می‌رساند. در نهایت مطالب قسمت اول این سفر تحقیقاتی در کویته مرکز ایالت بلوچستان پایان می‌یابد.

کاملاً واضح است که نویسنده برای نگارش این کتاب، زحمت فراوانی متحمل شده است. مخصوصاً گردآوری نوشته‌های فصول تاریخی کتاب که با توجه به شرایط محدود اطلاعاتی در اواخر قرن ۱۹ میلادی، مستلزم همت و کوشش فراوانی بوده است. مقایسه این اثر با سفرنامه‌های قبلی وی، نشان از پختگی نگارنده ۴۰ ساله دارد و اشتباهات او در مورد آداب و رسوم مردم ایران تقلیل یافته است. هرچند کار ترجمه خالی از اشکال نیست اما تعدادی از اشتباهات در متن اصلی کتاب آورده شده و در این موارد با اعتقاد به اصل امانت داری در کار ترجمه، نوشته‌ها به همان صورت برگردان شده‌اند.

در کار زیرنویس‌ها از انسیکلوپدی ایرانیکا، ویکی‌پدیا، وبستر و چند مأخذ دیگر استفاده شده است. در مورد تاریخ‌ها نهایت تلاش شده تا برای خواننده قابل استفاده باشد اما چون کار تبدیل سنوات قمری به خورشیدی و میلادی از صحت چندان برخوردار نیست به همان گونه آورده شده‌اند.

در اینجا جای دارد که به‌خاطر مطالب بخش‌هایی از کتاب از هم‌میهنان گرامی بخصوص اقوام غیرفارس و اقلیت‌های مذهبی که احياناً مورد هجو قرار می‌گیرند به نوبه خود درخواست چشم‌پوشی نمایم. امید است این کار که خالی از اشکال نیست مورد استفاده خواننده گرامی قرار گیرد.

استکھلم تابستان ۱۳۸۹ خورشیدی
مترجم